

DOS VARIEDAES DEL XUEGU DE BOLOS NEL CONCEYU DE CUIDEIRU: LOS BOLINOS Y EL CUATRÍN

TESTU: XUAN IGNACIU LLOPE

DIBUXOS: ASTUR PAREDES*

Conociés son les tres variedaes “oficiales” del xuegu de bolos n'Asturies: *El batiente*, *La cuatreada* y *El bolu palma*; amás de los nomaos *Bolos de Tinéu*. Pero nun disponemos d'estudios de conxuntu pal país, y a lo más, hai simples descripciones de les variedaes mentaes. Arriendes les formes más conocíes hai otres qu'entá aliten en ca pueblu o llugar d'Asturies y que necesiten aína un estudiu, endenantes que seyan povisa de l'alcordanza.

LOS BOLOS NEL CONCEYU CUIDEIRU

Cuatro son les formes arrecoyíes hasta la data nesti conceyu de la mariña occidental asturiana, y nun hai motivos pa camentar que nun s'afayen más, al peñerar ca llugar, ca pueblu, ca braña'l conceyu. Dos son variantes del batiente: son *Los bolos d'airi* y *La bolera de decenas*.

---

* Xuan Ignaciu Llope y Astur Paredes pertenecen al *Coleutivu Etnográfico Belenos*.

Les otros dos variantes son dafechamente inédites y desconocíes na lliteratura que cinca la tema n'Asturies: *Los bolinos* y *El cuatrín*. Si son desconocíos dafechamente n'Asturies nun acontez lo mesmo n'otros llugares de la Península, pues tán descritos xuegos de bolos cuásique iguales nel pueblu castellán de Fresno de Cantespino por Álvaro Fernández de Gamboa nel so llibru *Los bolos en España*.

Los bolinos

Ye esta una variedá del xuegu de bolos arrecoyida n'Ouviñana, aunque tamién hai anuncios n'otros llugares del Conceyu Cuideiru: Salamir, Prámaru, Valdréu, Nuviana, Vallouta, Llenderín... Yera una variedá que namái practicaben les muyeres y, de xemes en cuandu, neños y vieyos.

Ye un xuegu de baltar bolos y nun fai falta bolera, pues xugábase en cualisquier terrén llano de prau o tierra. Dizse que "xugábase no más calienti, al abillugu'l nordés, tres las sebes".

Yeren nueve bolos y un "puchu". Los bolos teníen forma de conu, acabaos nuna puntera cortada; van enanchando de la puntera a la basa. N'Ouviñana faiense de madera de peral, umeru, castañal o pinu debastando'l tucu con un reseiru. Los bolos teníen unos 6 cm. de diámetru na basa y ente 25-30 cm. d'altor. El "puchu" yera mayor, d'unos 40 cm. d'altor y taba rematáu con una bola de madera.

Nel xuegu intervenien un mínimu de dos muyeres y un másimu indetermináu: fábase de parties de sesenta muyeres, ya índa más. Los bolos armábense en círculu, allugando ochu nuna circunferencia de 50 a 75 cm. de diámetru y dexando otru bolu nel xustu centru. A 1 m. o 1'5 m. del caberu bolu allúgase'l "puchu". Ca xugadora tiraba dos boles, de grandor a escoyer ente los tres tamaños de boles qu'había. Les boles yeren esfériques, de castañal, carbayu o peral y medien 8 cm. de diámetru les más pequeñes y 16 cm. les más grandes. Les boles taben enclavillaes de metal pa que nun cascaren.

La distancia d'ú se faíen les tiraes escoyíala la "manu", esto ye, la xugadora qu'emprimaba la partida. Pa saber quién yera la "manu" entamábase con otru xuegu consistente n'averar lo más una perrona o perrina a una llinia marcada nel terrén; quién más cerca dexara la perra de la llinia yera la "manu"; si dos quedaben a la par, desempataben ente ellos.

Esta "manu" escomenciaba la partida coles sos dos boles, que podía allanciar "a royu", esto ye, a rastres pel terrén, o/a "enclavar", esto ye, pel aire, apuntando al bolu que taba nel xustu centru del círculu que faíen los otros bolos en *gayaspa* formación. Ca bolu baltáu valía un tantu y el "puchu" valía cuatro tantos. Pero si la bola nun yera a dir más lloñe d'una llinia paralela a la "madre" que pasare metanes el "puchu", la xugada nun valía cosa. Entós diciase que "chorriaba", al "encalmar" la bola ente los bolos. Dempués de ca bola tornaben ponese de pie los bolos baltaos. Sumaos los tantos algamaos con ca bola resultaba'l tantéu total de la "manu". Ca "partida" tenía un númeru de "manos"

apautáu enantes d'aniciar a xugar. Lo avezao yera apostar unes perrones por xugadora naquelles dómines. Siempre yera individual, nun había nin pareyes nin equipos.

Dexó de xugase nos primeros años 60 y entamó a morrer nos 50, anque yá darréu la guerra'l 36, la “xente nun taba pa munchos bolos”. La so muerte foi paralela a la de les dos variedades del batiente, *Los bolos d'airi* y *La bolera de decenas*.

El cuatrín

Esta variedá foi arrecoyida en Villamar y en Castru (Conceyu Cuideiru). Garra'l nome del bolu más pequeñu emplegáu nel xuegu, el “cuatrín”. Xugaben davezu mueres, magar que nun fuere raro que lo fexeren homes.

Yeren nueve bolos y el cuatrín. Los bolos faíense de pinu, fresnu, castañal o carbayu, torniaos o debastaos a bruesa o azuela; teníen forma de conu acabáu nuna bola o nun cuadráu. El bolu tenía un altor de 40 cm. y una basa de diámetru de 8 cm. El “cuatrín” midía unos 20-25 cm. d'altor y tamién acababa nuna bola o nun cuadráu. Les boles yeren de carbayu o d'acebu (xardón) y había tres tamaños: les más pequeñes d'unos 10-12 cm. de diámetru, les medianes de 15-18 cm. y les mayores de 20-25 cm.

Los bolos armábense en cuadru. Allugábense tres ringleres de tres bolos caúna, a una distancia unos d'otros equivalente al llargor d'un bolu. El “cuatrín” poníase 1 a 1,5 m. tres la última filera de bolos. La distancia del

puntu de vista de tiru yera variatible, ente 8 y 12 m., según pueblos y xugadores.

Pa escoyer “el manu”, ye dicir, el xugador qu’escomenciaba la partida tirábase una bola a ver quién baltaba más bolos. Ca “partida” yera d’un número de “manos” apautáu ente los xugadores. Tirábase una bola por “manu”. Tamién podía xugase “a tantéu”; esto ye, apautábase un “tantéu” de primeres y había que lu algamar xustamente: nun podía nin pasase nin quedase curtiu; nesti casu faíense les “manos” que fexere falta fasta algamar por dalgún xugador los tantos apautaos. Lo normal yera apostar, enriba too, nesta cabera modalidá de tantéu. Los bolos valíen un tantu y el “cuatrín” dos o cuatro.

Podía tiráse “a royu” o “pol airi”. Yera'l “manu” quién dexaba afitáu comu tenía de faese.

Xugábase siempre pela tarde. Neto que nos *Bolinos*, los bolos armábense sol terrén, nuna caleya plana o nun prau. Nun faía falta bolera. Dexó de xugase nos años 60.

LES COMPARANCES

Estes dos variedaes de bolos aseméyense asgaya a les tres formes del xuegu de bolos qu’Álvaro Fernández de Gamboa describe nel pueblu castellán de Fresno de Cantespino. Son tamién xuegos de muyeres y la forma d’armar los bolos y de cuntar los tantos ye paralela a les variedaes de Cuideiru. Tamén s’atopen diferencies significatives.

Estos xuegos son *Los bolos*, *El caso largo*, y *Las boladas*. *Los bolos* y *El caso largo* avérense a *El Cuatrín* na forma d'armar los bolos, en tres fileres de tres bolos y "la bicha" (equival al "cuatrín" de Cuideiru) ponse a tres metros de la filera cabera. N'*El cuatrín* yá se describió que'l puntu tiru taba ente 8 y 10 m. de la primera ringlera bolos, mentantu que nos bolos d'El Fresno tán de 1 a 3 m. ("*Caso largo*") y otru xustamente pása-y raspiando a la primera ringlera bolos ("*Los bolos*"). Amás "la bicha" ta a 3m. de la postrera filera bolos, tando n'*El cuatrín* a 1 o 1,5m. Otra custión qu'estrema les variedaes asturianes describes nesti estudiu de les castellanes ye que nel *Caso largo* bírlase dende'l nomáu "punto de birle" dementres qu'esta xugada nun se conoz en Cuideiru.

La variedá castellana de *Las boladas* avérase a *Los bolinos*. En *Las boladas* los bolos ármense en círculu cola "bicha" nel xustu centru. En *Los bolinos* el "puchu", que ye mayor y non más pequeñu que los bolos, ponse a 1,5 m. de los bolos y nel centru hai un bolu normal arrodiáu d'otros siete. En "*las boladas*" el puntu tiru ta a 5 m., mentantu qu'en *Los bolinos* ésta ye variatible, sigún-y pete al "manu".

La forma de cuntar los tantos en Fresno ye un puntu pa los bolos baltaos y dos pa la "bicha", asemeyao a comu se fai en Cuideiru. Pa escoyer al "manu" allánciase un bolu escontra la "bicha" y gana la muyer que s'averé más.

Les variedaes del xuegu de bolos de Fresno son de la mesma triba que les describes nel Conceyu Cuideiru. Quiciabes la descripción que nel *Diccionario de Autoridades*, el primer diccionariu de La Academia

Española que s'espublizó nel añu 1726, se fai de la pallabra "bolo" y que correspuende totalmente a la variedá de *Los bolos* de Fresno y avérase abondo a *El cuatrín*, indique, comu afita Álvaro Fernández de Gamboa, que yeren estes les variedaes de bolos más conocíes, polo menos pal autor del *Diccionario* naquella dómina.

Na mesma Asturias hai una variedá del xuegu de bolos nel pueblu pravianu d'Agones que tien de nome *El cuatrín*. Esta variedá ta descrita por Gerardo Ruiz Alonso nel so llibru *El deporte tradicional del Principado de Asturias: Los Bolos*. Esti nome ye'l mesmu que'l de la variedá del xuegu de bolos recoyida nos pueblos del Conceyu Cuideiru de Villamar y Castru, pero amás del nome poca cosa tienen en común. *El cuatrín d'Agones* tien necesidá d'una bolera pa xugar, dementres que n'*El Cuatrín de Cuideiru* nun fai falta bolera, xugándose en cualisquier terrén plano. Entrambos los dos garren el nome del bolu que s'alluga solu a distancia de los otros nueve: el "cuatrín", pero esti bolu en Cuideiru ye más pequeñu que los otros y n'Agones, mayor. El restu del xuegu d'*El Cuatrín d'Agones* ye estremáu del de Cuideiru: ármense los nueve bolos en tres fileres a 1 m. de la llinia tiru y allúgase'l "cuatrín" a 14 m. de los nueve bolos; ente'l "cuatrín" y los nueve bolos hai un pasiellu que ye lo que-y da forma de "reló d'arena". Xuégase per "boladas", con dos tiros per bolada: ún dende la llinia de tiru y otra dende'l 'cuatrín', dende cualisquier llugar que nun caiga fuera de "los ciegos", que son la llende la bolera. Faiense tres "boladas" clasificatorias pa esbillar a la metada los xugadores y darréu xuégense otres tres "boladas", les definitives. Les diferencies con *El Cuatrín de Cuideiru* son

tan ñidies que nun fai falta aparase nelles. El valir en tantos de ca bolu y del “cuatrín” ye neto qu'en Cuideiru: 1 pa los bolos y 4 pal cuatrín. Les boles son de grandor comu delles de Cuideiru, anque de pomar o encina. Xueguen lo mesmo homes que mueres.

Estes notes son abondes pa solliñar lo qu'avera y lo qu'estrema a estes dos variedaes del xuegu de bolos del mesmu nome.

Bibliografía

Alvar, Manuel

Atlas lingüístico y etnológico de Andalucía.

Fernández de Gamboa, Álvaro

1978 *Los bolos en España*, Xixón.

García, R.

1974 *Juegos y deportes tradicionales españoles.*

Jiménez, Joaquín

1970 *El juego de bolos en Alava.*

Martínez, Elviro

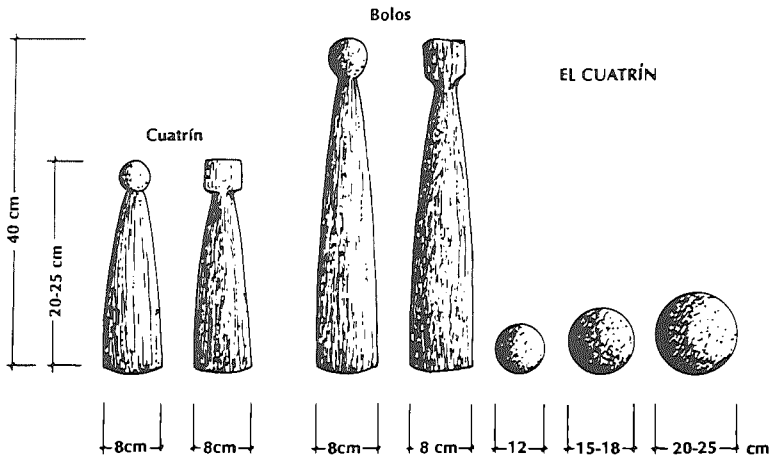
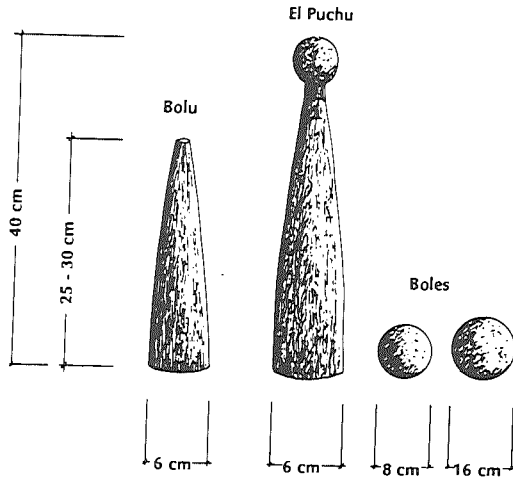
1970 *Gran Enciclopedia Asturiana*, voz “bolos”, tomu 3.
Xixón.

Ruiz Alonso, J. Gerardo

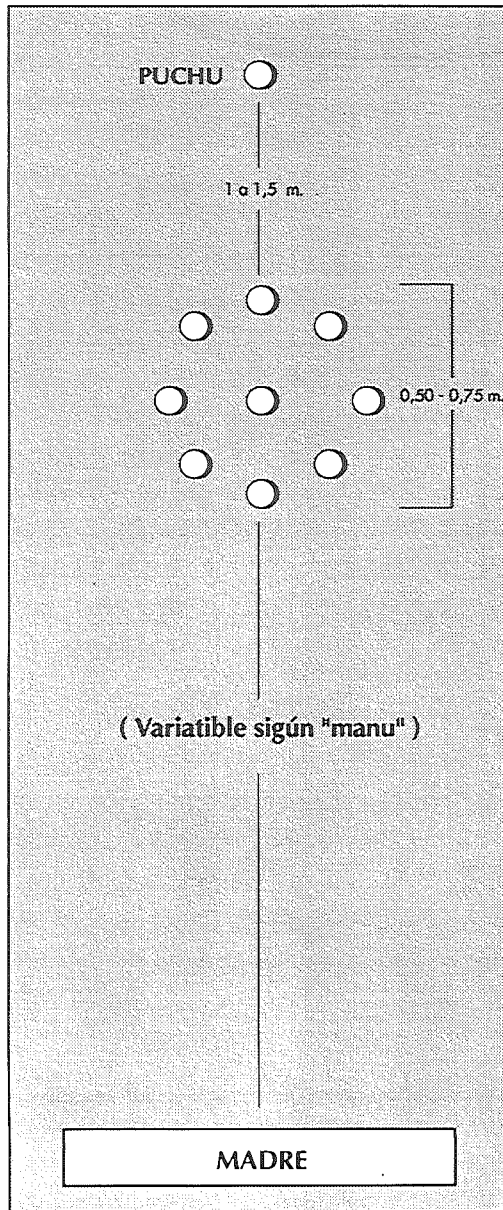
1983 *El deporte tradicional del Principado de Asturias: los Bolos*, Xixón.

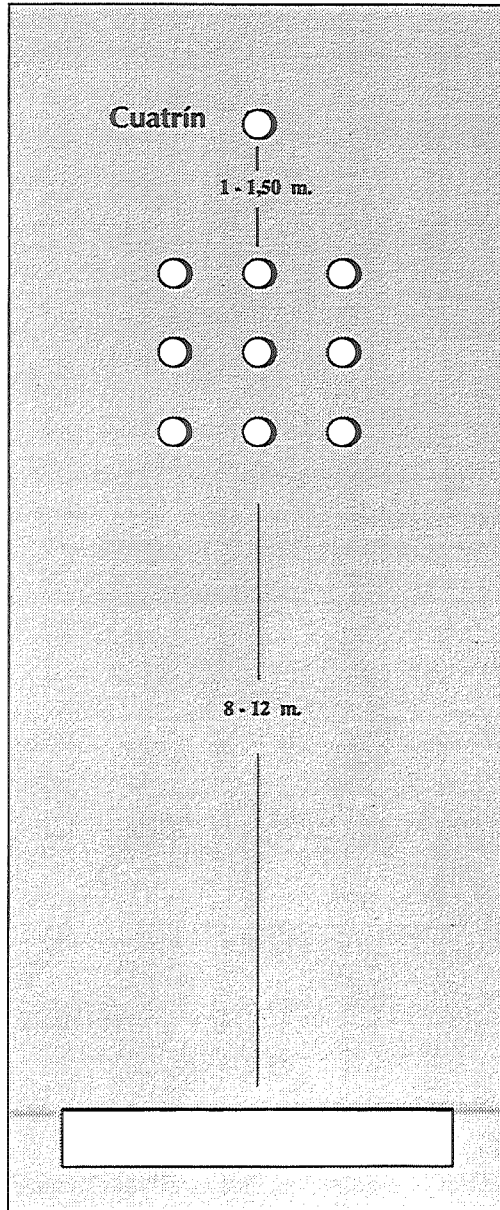
LOS BULINOS

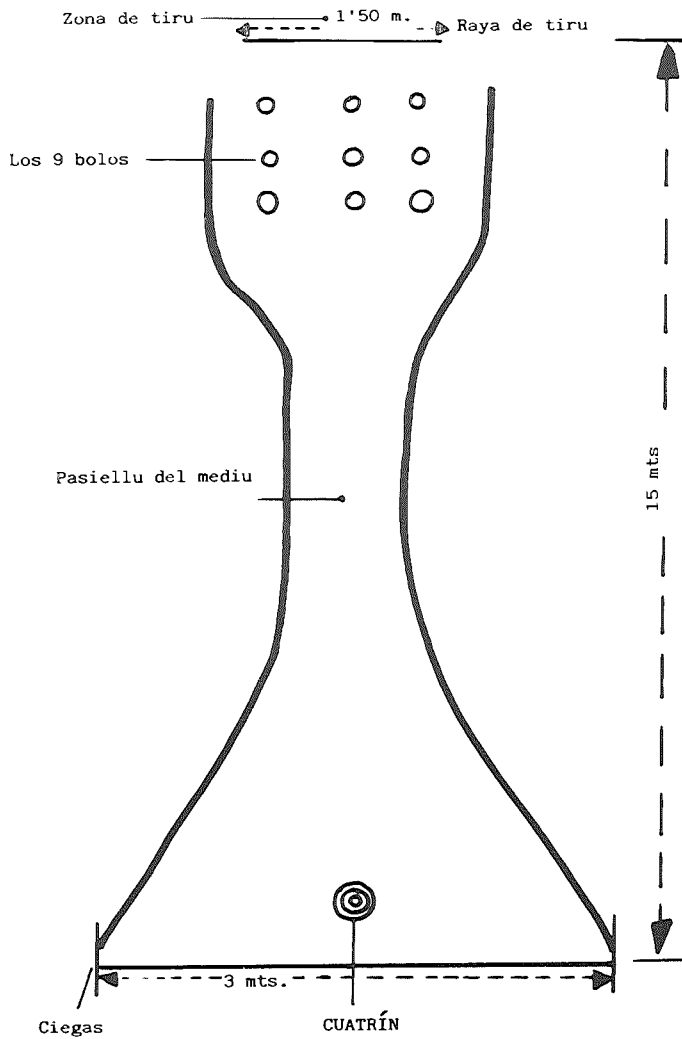
LOS BULINOS

EL CUATRIN

ESQUEMA DE LA BOLERA DEL CUATRÍN

Tomao de El deporte tradicional del Principado de Asturias: Los Bolos,
de J.Gerardo Ruiz Alonso. Xixón, 1983